

A BIB 2015-ös katalógusának és a Grand Prix-díjazottak mappájának címlapja

Laura Carlin, Egyesült Királyság – Grand Prix

Vesztróczy Éva

BIB 50' – A POZSONYI ILLUSZTRÁCIÓS BIENNÁLÉ 25. JUBILEUMI KIÁLLÍTÁSA

A 60-as években bekövetkezett politikai enyhülés nagyban hozzájárult ahhoz, hogy Pozsony az elkövetkező évtizedekre a kortárs gyermekkönyv-illusztráció rangos nemzetközi központjává váljék. A lelkes kezdeményezők már az indulásnál több bemutatóban reménykedtek, fél évszázados sikerre azonban akkor még gondolni sem mertek.

A korabeli Csehszlovákia kulturális életét termékeny erők hatották át, új kezdeményezések születtek. Vincent Hložník műterméből tette kész szlovák grafikusok fiatal generációja kezdte meg pályafutását, és megszületett az igény, hogy büszkén mutassák fel saját eredményeiket a csehekével konfrontálva. Az alkotó figyelem homlokterébe a könyvkultúra került, különös tekintettel a gyermekirodalomra és az illusztrációra. Fontos szerepet játszott e téren a Mladé letá kiadó, amely saját feladatokról átlépve kulturális szervező tevékenységbe kezdett. 1965-ben, Pozsonyban, a Művészetek Házában 37 hazai résztvevővel megnyílt tehát a „Gyermekkönyv-illusztráció Pozsony” c. kiállítás – lényegében a BIB nulladik évfolyama. A bemutatóra több mint 20 neves külföldi szaktekintély érkezett, többek közt az IBBY akkori elnöke, Dr. Richard Bamberger is. „Ha mi nem mehetünk külföldre, hívjuk meg a világot Pozsonyba”, vallotta Dušan Roll, a lelkes csapat motorja. A hazai szervezők nem véletlenül keresték a szakmai kapcsolatokat az ország határain kívül. Széles nemzetközi bázisra törekedtek, és tekintélyes szervezetek szilárd támogatását keresték az elkövetkező szemlék számára, melyeknek gondolata már ekkor megszületett. Két évvel később, 1967 őszén pedig 25 ország 319 alkotójának részvételével megnyílt a Pozsonyi Illusztrációs Biennálé – BIB első évfolyama.

A korabeli szocialista kultúrpolitika szintén támogatta a kezdeményezést. Az ideológiai vezetést

a „politikai normalizáció” időszakában is szabad „bejárást” engedélyezett a külföldi résztvevők számára, és sosem szólt bele a nemzetközi zsűri munkájába (ne felejtjük el, hogy a szlovák kultuszminisztérium élén szinte egészen a rendszerváltásig Miroslav Válek költő állt, maga is számos gyermekkönyv szerzője). Bizonyára sokat nyomott a latban a szemlék egyre erősödő nemzetközi presztízse, amelyet egyben szlovák sikerként könyvelhettek el otthon – a cseh kultúra fölényét némiképp ellensúlyozva. A gyermekkönyv-illusztrációkról pedig – némely autonóm műfajjal ellentétben – aligha feltelezhetette bárki is, hogy ideológiai veszélyt jelentenek a szocialista társadalomra.

A Pozsonyi Illusztrációs Biennálé a rendszerváltás után, korunk piacgazdasági keretei közt is ragaszkodik az indulásnál lefektetett elveihez, a világon egyedülként kizárólag az eredeti alkotások esztétikai minősége érdekli. A hazai szervezők a monumentalitás vágyától áthatva, egyfajta küldetésudattól vezérelve, a nagy számok bővületében élve arra törekcszenek, hogy egyre több országot vonjanak be (az 50. jubileumra elérték a bűvös 50-et – ennyi országból érkeztek alkotók a szemlére). Nem véletlen, hogy a szlovák szakemberek a kezdet kezdetén az UNESCO-val és szervezeteivel (IBBY) keresték a szoros együttműködést – hiszen azt tűzték ki célul, hogy a BIB a világ minden szegletében segítse a könyvkultúra gyarapodását, és általa a gyermekkönyv-illusztráció színvonalának növelését. A résztvevő országok ma is szabadon dönthetnek el, hogy mely illusztrátorokat delegálják a szemlékre. Elvben saját szakmai szervezeteik garantálják az alkotások minőségét. Meghatározó tényezőnek számítanak azonban az eltérő kulturális hagyományok, a könyvkiadás eltérő helyzete is. Ha a laikus látogató azt várja, hogy csupa kimagasló

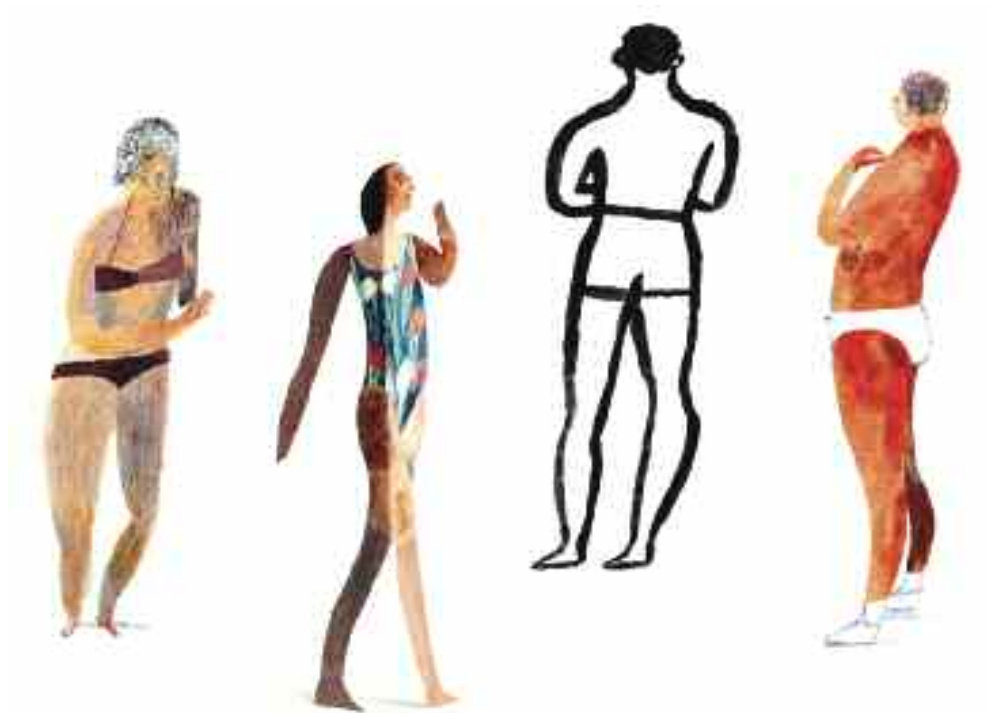
színvonalú illusztrációval találkozik Pozsonyban, akkor téved. Az ilyen jellegű rosta a Biennálé alapelveit sértené, tehát egy-egy kivételnek szükségképpen lennie kell, különös tekintettel a felzárkózni kívánó országokra. Kevésbé tolerálhatóak azonban azok a kivételek, amelyek inkább az igénytelenség okán maradnak az elvárt színvonal alatt, esetenként akár a giccs határát is súrolva. Ennek ellenére leszögezhetjük, hogy a professzionális gyermekkönyv-illusztráció legjavát tekinthetjük meg 2015-ben is, a trendek változását, a műfaj belső formálódását kísérhetjük figyelemmel. A Pozsonyi Illusztrációs Biennálé összképéhez óhatatlanul hozzátartozik a sokszínűség, a legkülönfélébb technikák egymásmellettsége, a hagyományok tisztelete és új utak keresése. Bizonyára sok illusztrátort foglalkoztat napjainkban a kérdés, miként szólítsa meg a gyermeket az általa művelt statikus műfaj, ha vizuális szocializációja területén óhatatlanul is kiemelt helyet kap a számítógép dinamikus, vibráló virtuális világa.

Az elmondottak tükrében különösen fontos a nemzetközi zsűri szerepe, amelynek feladata az, hogy reflektorfénybe állítsa mindazt, ami aktuálisan meghatározó, vagy egyedi értékek hordozója nemzetközi viszonylatban a kortárs gyermekkönyv-illusztráció területén. A tizenegy tagú – brit (Roger Mello, Piet Grobler), orosz (Anasztasia Arkhipova), svéd (Helena Bergendahl), török (Nazan Erkmen), szlovák (Karol Felix), spanyol (Maria Jesus Gil), svájci (Agnes Gyr, Nina Wehrle), japán (Yukiko Hiromatsu) és cseh (František Skála) – összetételű zsűri döntéshozatala során 2015-ben a kortárs gyermekkönyv-illusztráció inspirációs forrásainak egyfajta aktuális keresztmetszetét térképezte föl, a szemlén bemutatott 2426 alkotásból kiválasztva a „legjobbakat”.

A BIB Nagydíját (Grand Prix) a brit *Laura Carlin* nyerte el, aki két kötetrel (*Laura Carlin: A world of your own*. Phaidon Press, London, 2014 és *Ted Hughes: The Iron Man*. Walker Books, London, 2010) szerepelt a szemlén. A könyvillusztráció területén mára már sokan élnek azokkal az alkotói lehetőségekkel, amelyeket mindkét publikációja esetében *Laura Carlin* is kiaknáz. A könyvoldalak teljes felületére igényt tart, beleértve a margót is. Szanaszét rendezi el a szövegsávok mellett a számtalan emberalakot,

közlekedési eszközt, házat, állatot, a legkülönfélébb tárgyakat, hogy egyenrangúvá válják a vizuális és az irodalmi esztétikai minőség a kötetekben. A 2014-es kiadványában az alkotó helyenként egyenesen saját maga rajzolja meg a mondatokat is. Az ábrázolt tárgyak szembetűnő mérete vagy foltokba sűrített halmaza által érzékelhetjük a vizuális súlypontokat, formájuk hangsúlyos vertikálitása, vízszintese vagy átlóssága által pedig az egymásnak feszülő kompozíciós erők irányát. A véletlenség érzetét keltő, első látásra káosznak tűnő sokaság így válik irányított renddé. A 2010-es kötetben szinte a vizuális jel szintjére egyszerűsíti le az illusztrátor az ábrázolt tárgyakat. Egyéni személyiségjegyei nélkül, keskeny sziluettjével jelenik meg valamennyi alak, olyannyira elemi vonásokkal, mint a primitív ősi kultúrákban. A történet főszereplője, az apró fejű, arc nélküli Vasember személyéről és erejéről is csak széles válla és hatalmas termete sejtet valamit. A 2014-es kiadványban is elnagyoltan, energikus vonásokkal veti papírra *Laura Carlin* a tornyokat, ceruzákat, egymásra rakott építőköveket, kígyófejet, villanypóznákat, futó vonat-sínt, hintázó banánt, a folyó kék sávján sikló vitorlást stb. (melyeket az illusztrációkhoz hasonlóan a gyermeki fantázia rendezhet csak így egymás mellé). Sok más kollégájához hasonlóan *Carlin* is a kollázs technikát alkalmazva „talált tárgyakkal”, többek közt fésű, cammogó puma, elefánt fotójával egészíti ki saját kézjegyét, hogy a profán valóságot beemelje az illusztráció területébe, így tegye a gyermek számára hitelesebbé az ábrázolt környezetet, amely a valóságból szerzett tapasztalataira utal. Bár *Carlin* illusztrációinak karaktereit kedvesnek találhatjuk, és a komponálás alapelve a humoros játékosság, a lapok zsúfolt mozgalmassága korunk lelkületéről vall. Intenciójuk gyökereit inkább a nyüzsgő, atomizált nagyvárosi környezetben kereshetjük. Egyéni stílusjegyeket felmutató, igényes kivitelezésű alkotásokról beszélhetünk, amelyeket ügyesen alkalmaznak az eszközöket, melyeket korunk a gyermekkönyv-illusztráció sajátjának vall.

A BIB öt Arany Almája közül az elsőt a svájci *Ronald Curchod* (*La nuit quand je dors*. Éditions Rouergue. Rodez, 2013) nyerte el 2015-ben. Álmunkban ránk

Laura Carlin, Egyesült Királyság - Grand Prix

Ronald Curchod, Svájc - BIB Arany Alma

Ronald Curchod

Mirocomachiko, Japán – Bib Arany Alma

Elena Odriozola, Spanyolország – Bib Arany Alma

tőri félelmeink és látomásaink jelennek meg a lapokon. A hatalmas szemű, merev tekintetű cicák elől szaladó apró fekete lények mozgásukban egére emlékeztetnek, de alakjuk szerint talán manók. A tó vizén szokatlan formájú ház ringatózik, a körülötte úszkáló felhőről pedig nem tudjuk egyértelműen eldönteni, hogy a valósággal vagy visszatükröződő látszatokkal van-e dolgunk. Megannyi szokatlan, a realitástól elrugaskodott helyzettel találkozhatunk. A részleteiben aprólékosan kidolgozott, gouache technikával készült illusztrációk, melyek számára bizonyára előképül szolgálhatott az autonóm szürrealista és naiv festészet is, úgyesen alkalmazták a tromp-l'oeil eszközeit. A gyermekolvasó mégsem érezheti idegennek ezt a világot, mert a karakterek és a helyzetek kedvesen bájosak.

A második Arany Alma-díjas, a japán *mirokomachiko* szintén a kortárs trendekhez igazodik. Kötete korszerű módon nem irodalmi művet interpretál, hanem saját történetet mesél el, ahol a főszerep az illusztrációké (*mirokomachiko*: Ore to kiiri. Wave Kiadó, Tokyo, 2014). A sárga-zöld-narancs mezőben alig

vesszük észre a mindenütt jelenlévő kék cica alakját, mert belesimul a burjánzó vegetációba. Megszűnik a képtér perspektivikus tagolása. Önállóul és egyenrangú minőségükben kapnak szót az energikus vonásokkal, pasztózusan felhordott intenzív színek. A formai egyszerűsítés egyidejűleg mutat rokon vonásokat a gyermekrajzok látásmódjával, és kamatoztatja az európai expresszionista tapasztalatokat. Az illusztrációkat ugyanakkor áthatja a távolkeleti filozófiákból eredő természetközelség is.

A harmadik Arany Alma-díjas, a spanyol *Javier Zabala* alkotásai (Vincent van Gogh: El pájaro enjaulado. Edelvives, Zaragoza, 2013) a kubista, továbbá a két háború közti geometrikus és absztrakt tendenciák eredményein okulva esztétizáló módon gondolkodik térbeli mozgásról és ritmusról.

A BIB mezőnyéből messze kitérnek a negyedik Arany Alma-díjas Elena Odriozola spanyol illusztrátor alkotásai (Mary Shelley: Frankenstein. Nórdica libros, Madrid, 2013). Minden részletében alaposan átgondolt, kompakt intenciót valósított meg az alkotó a nem kifejezetten gyermekeknek szánt irodalmi műhöz. Arra törekedett, hogy a történet esszenciáját fogalmazza meg. Először rajzolni kezdett, de a végeredmény nem közvetítette azt, amire törekedett: a felelőtlenség okozta bűnből eredő feszültséget. Más utat választott tehát. Mélységében duplán tagolt színpadteret, afféle makettet épített papírból, és a lehető legkevesebb, szintén papírból kivágott sík elemmel rendezte be. Majd következett a fotózás szakasza, Ferdinande Sancho fényképész közreműködésével. A felvételeket végül számítógépbe szkennelte, Sumi-e papírra nyomtatta, és egy-egy részletet akrillal kiemelt. A kész illusztrációk a vázolt alkotói folyamat lenyomatai. A képszegélyeknek a sarkoknál lekerekített belső vonala a régi mozi képzetét hívja elő, a sötétkék alapszín tónusos árnyalataira komponált díszlet egyben a film fekete-fehér korszakára emlékeztet. Odriozola végig szem előtt tartotta, hogy filmklasszikussal van dolga, de tudatosan elkerülte a korábbi feldolgozásokra vonatkozó konkrét utalásokat. Homlokegyenest mást akart. A segédeszközül szolgáló háromdimenziós makett belső terébe vetített fény a kész illusztrációkon is érzékelteti a dupla teret. Ablakon át tekinthetünk

Javier Zabala, Spanyolország – BIB Arany Alma

Bingchun Huang (MI HE), Kína – BIB Arany Alma

Levi Pinfold, Egyesült Királyság – BIB Plakett

Natalia Salienko, Oroszország – BIB Plakett

Myung-Ae Lee, Dél-Korea – BIB Plakett

a „kinti” sötétségbe, vagy a „benti” ürességbe. Az illusztrációk síkjában megjelenő, egymást részben fedő sík elemek azonban, számunkra ismeretlen perspektivikus tapasztalatként kompozíciós feszültséget eredményeznek. Az ajtó, ablak, talaj és a falak négyeségei nem állnak kapcsolatban egymással,

„magukba zárkoznak”. Az egymástól elkülönülő vertikálisok és horizontálisok a statikus, csendes várakozás elemei. Az élettelen környezetben mindig csak egy-két magányos nőalak álldogál, lehajtott fejjel, komor arc kifejezéssel. Piros ruhájuk – az élet melegének szimbóluma – éles kontrasztba kerül

a hideg háttérrel. Esztétikai öröm forrása számunkra, ahogy a kék alapszín fehérebb tónusai fénylően világítanak a feketébe hajló sötétségből. A színpadon mindig este van. Odriozola ezt fontosnak tartja, mert „... sokkal ijesztőbb a sötétben találkozni egy szörnyeteggel, ... Egyáltalán, minden sokkal ijesztőbb a sötétben.” Az idő a lapokon a nyárból a tél felé halad, ahogyan a történet is fokozatosan közeledik tragikus végkifejlete felé. Így érezkelhetjük a művészi befogadás szintjén a Frankenstein-történet pszichikai dimenzióit.

Az ötödik Arany Alma-díjat a kínai *Bingchun Huang* nyerte el, aki a klasszikus történet (Hei Mi: Bian Zi. Daylight Kiadó, Peking, 2015) elmeséléséhez a karc nagy múltú, fekete-fehér kézműves technikájának nemes vonalú rajzosságát választotta.

A BIB 2015 Plakettjei egy kivétellel az európai kontinensen maradtak. A brit *Levi Pinfold* mindkét kötetének „díszletei” (*Levi Pinfold: Black Dog. Templar Publishing, Surrey, 2011; Levi Pinfold: Greenling. Templar Publishing, Surrey, 2015*) a régimódi ház és zsúfolt berendezése, valamint a havas park- és erdőrészletek az angol vidékre kalauzolnak bennünket. A temperával készült, lírai finomsággal a legapróbb részletekig kidolgozott képek tudatosan idézik meg a régi idők biztonságát és melegséget sugárzó hangulatát.

A BIB Plakettel díjazottak közül hárman alkalmaznak hasonló kifejezésbeli eszközöket. A fekete-fehér kontúros, rajzos részleteket ütköztetik a tőlük jól elkülönülő festői színesekkel. Az ukrán *Natalia Salienco*, bár digitális technikával dolgozik, alkotásainak

(Edward Shenderovich: Pro 1,2,3,4 i 5. SAMOKAT Kiadó, Moszkva, 2014) stílusa a gyermekkönyv-illusztráció egy-két évtizeddel korábbi korszakaira emlékeztet. Szalienko színes mezőkkel tagolja a fehér hátteret, kontúros állatfigurái pedig a stílzálás irányába lépnek el, képei így öltének kissé dekoratív jelleget. A dél-koreai *Myung-ae Lee* kötetének (*Myung-ae Lee: Plastic Sum, Sang Kiadó, Szöul, 2014*) témája korunk égető problémája, a környezetszennyezés. Kreatív ötletekben gazdag illusztrációi a karikatúra-szerű humort sem mellőzik. A negyedik díjazott, a holland *AnneMarie Van Haeringen* a narrativitást részesíti előnyben (*AnneMarie Van Haeringen: Sneeuwwitje Breit Een Monster. Leopold, Amszterdam, 2014*).

A BIB 2015 ötödik Plakettjét a német *Renate Wacker* nyerte el. Hűvös színakkordokra komponált, elnagyoltan megrajzolt, laza vonalvezetésű szitanyomataira (*Renate Wacker: Mascha und der Bär. Kunststifter Verlag, Mannheim, 2014*) került a rövid írott szöveg. Az illusztrációk a képregényekkel mutatnak rokon vonásokat.

Összegezve a fentieket, talán nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy a Pozsonyi Illusztrációs Biennálé nemzetközi zsűrije 2015-ben a megbízható minőséget kereste, és díjazottjainak csoportja által – egy kivételtől eltekintve – a szemlére általában jellemző képet rajzolta meg. Bár arra törekedett, hogy megalapozott döntést hozzon, figyelembe véve a publikációk hazai szakmai értékeléseit és sajtóvisszhangját is, egy-két esetben bizonyára dönthetett volna másként, hiszen több ország is erőteljes anyagot állított össze.

Annemarie Van Haeringen, Hollandia – BIB Plakett

Renate Wacker, Németország – BIB Plakett

E rövid összefoglalás végére azonban mindenképpen kívánczik két megjegyzés. Nem hallgathatjuk el egyrészt hiányérzetünket annak kapcsán, hogy épp az 50. jubileumi bemutatón Magyarország kifejezetten szerényen képviseltette magát. Másrészt – annak ellenére, hogy a BIB értékrendjében nincs helye a kommersz szempontoknak – talán érdemes lett

volna felhagyni a korábbi gyakorlattal, hiszen a vitrin alatt nem tudjuk fellapozni a kiállított könyveket. Márpedig az eredeti illusztrációkról, műfaji sajátosságaikból eredően, a kötetben elfoglalt helyük és szerepük alapján alakíthatunk csak ki valóban átfogó képet. (25. Bienále Ilustrácií Bratislava – BIB 2015. Dom umenia, 2015. 09. 04. – 10. 25.)

Martijn van Der Linden, Hollandia – Gyermekzsúri díja

Veronika Klímová, Szlovákia – Pozsony polgármesterének díja